תלמוד בבלי · מפרשים על המסכתות הקטנות · נחלת יעקב

נחלת יעקב על מסכת דרך ארץ זוטא

רבי יעקב נאומבורג

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נחלת יעקב על מסכת דרך ארץ זוטא

רבי יעקב נאומבורג

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נחלת-יעקב-על-מסכת-דרך-ארץ-זוטא/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 5
הלכה ה 5
הלכה ז 5
הלכה ח 5
הלכה י 5
הלכה יא 6
הלכה יד 6
הלכה יח 6
פרק ב 6
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 7
הלכה ז 7
הלכה ח 7
הלכה י 7
פרק ג 7
הלכה א 7
הלכה ד 8
הלכה ז 8
הלכה ח 8
הלכה ט 8
הלכה י 8
הלכה יא 9
פרק ד 9
הלכה ב 9
הלכה ג 9
הלכה ח 9
פרק ה 9
הלכה א 9
הלכה ג 10
פרק ו 10
הלכה א 10
הלכה ב 10
הלכה ג 10
הלכה ה 10
פרק ז 11
הלכה א 11
הלכה ב 11
הלכה ג 11
הלכה ד 11
פרק ח 12
הלכה ב 12
הלכה ד 12
הלכה ז 12
הלכה ח 12
הלכה ט 12
הלכה י 12
הלכה יא 13
הלכה יב 13
פרק ט 13
הלכה ז 13
פרק י 13
הלכה א 13
הלכה ב 14
הלכה ג 14
הלכה ד 14
הלכה ה 14
פרק השלום 15

הלכה א 15
הלכה ב 15
הלכה ד 15
הלכה ה 15
הלכה ז 15
הלכה ח 16
הלכה יד 16
הלכה טו 16
הלכה יז 16
הלכה כ 16

פרק א

הלכה א

ממולא. ר"ל ממולא ממדות הטובות ומצאתי בגירסא אחת כתוב ממולח והיא היא דממולח הוא מלשון מעורב מכל המדות. אכן הגירסא היותר נכונה כתובה בספר ראשית חכמה וגרס ממולא כל טוב [לפנינו בגמ' קדושין דף כט: הגי' ממולח]:

ומטנף כסותו. בספר ר"ח גרס ומתעטף בכסותו לפני רגלי ת"ח:

הלכה ב

כפתח קטן כו'. ר"ל אם הפתח היא קטנה מקומת אדם וצריך אדם לשוח בכניסתו ואם נכנס בה לפי תומו חובט ראשו במשקוף והיינו דקאמר שמנבל היקרים:

הלכה ג

זכור איוב כו'. ר"ל בכל מה שאירע לך התנחם עצמך במי שלקה יותר כדמפרש אם לקית בממונך זכור איוב שלקה בממונו ובגופו ואם לקית בגופך זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה ולא נשאר מהם שריד ופליט:

הלכה ה

שמא תאכל יותר מדאי. ומצאתי גירסא אחת דגרס הכי אל תבוש מן השניים שלא תאכילם יותר מדאי:

הלכה ז

גדול יהיה בעיניך כקטן. ר"ל אם אמרו עליך דבר גדול יהי בעיניך כקטן ובגירסא אחרת מצאתי בהדיא דגרס הכי אם אמרו אחרים עליך דבר גדול יהיה בעיניך כקטן:

הלכה ח

שאין שבחה כו'. עירבוב דברים יש כאן ובספר קטן מצאתי דגרס הכי אל יהי פקדונך ופרקך רע שאין שבחה של תורה אלא יהי פרקך נאה שכן היא שבחה של תורה הוי אוהב את התורה ומכבדה ע"כ גירסא זו היא נכונה יותר:

הלכה י

שכן מצינו ביעקב כו'. נ"ל ע"פ מ"ש רש"י פרשת ויגש על הפסוק ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד ופרש"י אבל יעקב לא נפל על צואר יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע [ועי' במסכת כלה רבתי פ"ב]:

הלכה יא

הוי אוהב את השמא כו'. ני"ל שצ"ל ושנוא את המה בכך ר"ל שיהא אדם רואה את הנולד וידאג מכל דבר שמא יבא לידי עבירה וזהו הוי אוהב את השמא ואל תאמר נואש לכל דבר ולומר מה בכך וזהו ושנוא את המה בכך שאל תאמר מה בכך:

הלכה יד

קדשי קדשים. בגי' אחרת מצאתי שמא יאכילך קדשי קדשים:

הלכה יח

וי"א אף ריב"ל. בילקוט דף י"ב הגירסא כמ"ש כאן על הגליון וי"א הוציא חירם מלך צור כו' ולפ"ז הי"א נמי ס"ל דתשעה נינהו אלא דמפיק חירם ומכניס במקומו ריב"ל ועיין מזה בתוס' ביבמות דף ט"ז ע"ב בד"ה פסוק זה שר העולם אמרו שהביאו הן ברייתא דמסכת דרך ארץ:

פרק ב

הלכה ג

ואל תשא פנים לעצמך. הלשון מגומגם ובגי' אחרת מצאתי ואל תבוש עצמך לומר לא שמעתי:

הלכה ד

לשם פעולתן. ובמסכת נדרים גרסינן לשם פועלן ופי' הר"ן דהיינו הקב"ה שיעשה כל מעשיו לשם הקב"ה וכדמפרש הכא לדבר בהן לשמים ולא לשום פנייה או להתפאר מבני אדם:

חשבן יפה ופרק טוב. בגי' אחרת מצאתי חשבון יפה ופרע טוב ולדעתי גי' זו נכונה ע"פ מה שכתב בספר ראשית חכמה בשער ראשון מפרק דרך ארץ וז"ל יהא ת"ח נאה במשאו ובמתנו כיצד אם יש לו ליפרע ידקדק על עצמו ויפרע יותר ממה שיש לו ליתן ואל ידקדק כל כך עם בני אדם אם יש להם ליתן לו שום דבר מפני שנמצא כאומר שלי שלי ושלך שלך שזהו מידת סדום עכ"ל וא"כ ה"ק הכא חשבון יפה ופרע טוב אם יש לו ליתן לשום אדם יחשוב יפה ויפרע יותר מה שראוי ליתן:

הלכה ה

דע שמן היום למחר. גם בזה מצאתי בספר ראשית חכמה סוף שער ג' מפרק ד"א גי' נכונה וה"ג התם דע מה שבין היום למחר בין שלך בין שאינו שלך את שבידך היום

למחר אינו שלך ושאינו שלך למה יהא שלך. והעושה את שאינו שלו שלו עליו הכתוב אומר הוי המרבה לא לו:

עב עינו. ט"ס הוא וכצ"ל עב טיט והוא סיפא דקרא הוי המרבה כי':

הלכה ו

ונוח לתשחורת. פרשתי במסכת דרך ארץ רבה פרק ב' ע"פ פירוש הר"ע במסכת אבות. אכן מצאתי בספר ר"ח שער הנ"ל פי' אחר וז"ל הוי קל לראש פי' אל תדבר בפני מי שגדול ממך אלא עמוד לפניו ותשמשנו והקל עצמך נגדו. ונוח לתשחורת בהפך יכבד אצל קטן ולא יקל עצמו אצלו:

ורווח כתף. בשער הנ"ל גרס הכי הוי סוחר טוב ומשלם טוב ומבקש טוב:

הלכה ז

ובורח מן העבירה כצ"ל ובורח מן העבירה קלה שמא תביאך לחמורה וכ"ה הגי' בספר ר"ח:

הלכה ח

ואל תשתחוה לדבריך. ר"ל שלא תדבר מהרה בלי מיתון ולבסוף צריך אתה להשתחוה נגד חבירך ולמחול על דבריך אלא תחשוב תחלה לדבר דברים המתיישבים על לב שומעם. ולס"א דגרסי ואל תשטח לדבריך נמי ניחא שלא תהא צריך להשתטח ולהתנפל בשביל דבריך:

הלכה י

אלא שהטיב לך. יותר ניחא גירסת הגליון דגרס ממה שהטיבו לי ר"ל אם הטיבות לחבירך אל תאמר משלי הטיבותי לו אלא ממה שהטיב לי הקב"ה וכדאיתא במסכת אבות תן לו משלו שאתה ושלך שלו:

בשביל מעשיו. כצ"ל בשביל מעשי ההגונים ר"ל אם הטיב לך המקום אל תתלה בזכותך אלא אדרבה תדאג שהטיבו לך בשביל מעשיך שאינם הגונים ולכן נתנו לך שכרך בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו:

פרק ג

הלכה א

ותן שכר לפסיעותך. ר"ל שילך לדבר מצוה ולגמול חסד וכיוצא בה ובזה יהיה שכר טוב לפסיעותיך: וכן כיוצא בה. הלשון הזה מגומגם ומצאתי בספר אחד דגרס הכי כיוצא בה אם הקלת במצוה אחת סופך שתקל במצוה אחרת:

הלכה ד

ואין לך בצערך. גם בזה מצאתי בס' הנ"ל הגי' יותר נכונה וכצ"ל ואין לך שכר בצעריך ר"ל אפילו אם תצער עצמך על זה אין לך שכר לפי שאתה גרמת לך לפי שהקלת במצוה אחת:

מעבירים אותך כו'. כדאיתא נמסכת אבות כל המבטל תורה מעושר סופו לבטלה מעוני והיינו שלא ברצונך:

הלכה ז

תחלת נדרים כו'. שמא יעבור על נדרו ואז נקרא כסיל כדכתיב בקהלת כאשר תדור נדר לא תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים ופירש"י כסילים היינו מי שנודר ואינו משלם:

הלכה ח

הלוית ע"מ לתבוע. ר"ל כשם שאם הלוית הלוית בודאי ע"מ לתבוע כך אם לוית תהא דעתך ע"מ לשלם ובספר אחד ראיתי שמהפך הנוסחא ותני ברישא אם הלוית הלוית לתבוע ואם לוית לוית ע"מ לפרוע ולגירסא זו מתיישב היטב לפרש כאשר פרשתי [וע' במס' כלה רבתי פ"ה]:

הוי מחשב כו'. כצ"ל הוי מחשב להפסיק החשבון:

קנה לעצמו. ר"ל אם קנה שם טוב קנה עצמותו דאם אין שם טוב היו כלא היו כ"כ התי"ט פ"ד דמס' אבות וע"ש פי' אחר:

הלכה ט

נשים עצמך בתורה. כצ"ל ושים עצמך ולבך בתורה יותר מכל סחורה:

הלכה י

חמש עשרה מדות כו'. בכלל קחשיב ט"ו ובפרט אינן רק י"ד ואפי' אם נחשוב שואל כענין ומשיב כהלכה לשתים אפ"ה אינן רק י"ד אכן מצאתי בספר אחד דקחשיב נמי מרבה לשמש ומרבה בישיבה ולפ"ז יש לומר דשואל כענין ומשיב כהלכה נחשוב חדא ואפ"ה הוי ט"ו וכן מוכח מפרק ה' דמסכת אבות גבי שבעה דברים בחכם דקחשיב שואל כענין ומשיב להלכה כחדא ומפרש הרע"ב מתוך שהתלמיד שואל כענין אז הרב משיב כהלכה כדאמרינן בעלמא [שבת ג:] כי קאי רבי בהאי מסכת לא תשיילי' במסכת אחריתא:

ומוסיף על כל פרק דבר. כצ"ל ומשיב על כל פרק דבר.

הלכה יא

דורשין אותה. כצ"ל דורסין אותה ואם כל הבית נסתר היא במקומה עומדת ובא ללמד על מדת הענוה שיהא דומה כאסקופה התחתונה שהיא קיימת לעולם.

פרק ד

הלכה ב

תלמוד אין לך מדה כו' ולעולם הוי כו'. מה שיש לדקדק בזה עיין במס' סופרים פי' ט"ו הלכה וי"ו ושם פרשתי:

הלכה ג

ואין נוטלין שכר כו'. במס' נדרים דף ל"ז ובמס' בכורות יליף מקרא דכתיב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' ודרשי' מה אני בחנם אף אתה בחנם ומסיק שם דדוקא על מדרש אסור ליטול שכר אבל על מקרא מותר דנוטל שכר פיסוק טעמים וכ"כ הרמב"ם פי"א מהלכות ת"ת:

אל תאמר אין לי ממון כו'. נ"ל דקאי אדלעיל שקאמר שאין ליטול שכר על ד"ת וע"ז קאמר ואל תאמר שאין לי ממון לפי שכל הממון של הקב"ה וברצונו יזמין לך ממון ובספר אחד מצאתי בהדיא שגרס ואל תאמר אין לי ממון. ולגי' זו' מוכח להדיא דקאי אדלעיל:

הלכה ח

הט אזנך כו'. כצ"ל אזן שלא שמעת בהם דברים בטלים כו':

פרק ה

הלכה א

לא ילקלק באצבעותיו. ר"ל שלא ילקלק המאכל הדבוק באצבעותיו מפני שהוא דרך רעבתנות וכן לא יגסה בפני חבירו דהיינו להפך המאכל בפיו מצד אחד לצד השני והוא מלשון הגמרא מגיס בקדירה:

מיעוט הן. נ"ל שצ"ל מיעוט הן הן כמו גבי מיעוט לאו לאו וטעמא דאמרי' במס' שבועות דף ל"ו ע"א דהן הן הוי שבועה ולאו לאו נמי שבועה ומש"ה לא ירגיל הת"ח לומר ב' פעמים הן או ב' פעמים לאו על כל דבר:

הלכה ג

בארבעה דברים ת"ח כו'. במס' עירובין דף ס"ה קתני סתם אדם ניכר משמע דקאי על כל אדם שמתוכן ניכר אם אדם הגון הוא או לא:

בכיסן. פי' כשנושא ונותן עם בני אדם אם באמונה הוא עושה:

בכוסן. אם דעתו מיושבת עליו ביינו:

בכעסן. שאינו קפדן יותר מדאי:

ובעטיפתן. ר"ל בהילוכן ובמלבושיו ובמס' עירובין לא קחשיב בעטיפתן ולא קחשיב רק בכיסו ובכוסו ובכעסו וי"א אף בשחקו:

וי"א אף בדבר. כצ"ל אף בדיבור ואפשר דהיינו י"א דהתם דקאמרי אף בשחקו דהיינו שאינו משחק כשמדבר והוא ודאי מדת ת"ח לפי שאסור לאדם למלאות פיו שחוק:

פרק ו

הלכה א

מחשיך בדרך. שלא יצא בלילה בדרך ובמס' ברכות דף מ"ג גרסי' אל יצא יחידי בלילה ומפרש הש"ס הטעם משום חשדא ומשמע דאפי' בעיר אל יצא יחידי בלילה משום חשדא דזנות וסיים שם בגמ' וה"מ דלא קביע לי' עידנא אבל קביע ליה עידנא מותר:

כשהוא מבוסם. מפרש שם בגמ' דוקא במקום שהם חשודין על משכב זכור:

ולא יכנס לב"ה כו'. מפרש בגמרא משום דקרי ליה פושע פרש"י מתעצל והתם גרסינן בית המדרש אמנם חד טעמא אית בהו:

בישיבתו של ע"ה. דלמא אתא לאמשוכי בתרייהו:

הלכה ב

לכניסה הגדול כו'. לא מצאתי טעם בכל אלו ונ"ל ע"פ דאיתא במס' ברכות [דף סא] בגדולה מתחילין מן הגדול ובקלקלה מתחילין מן הקטן ויליף לה התם מקרא ולפ"ז י"ל דה"ט בכל אלו דהוי כמו קלקלה מש"ה מתחילין מן הקטן:

הלכה ג

ממקום הצלי. היינו ממקום שנאפה יפה כדאיתא לעיל במס' ד"א רבה:

ויתלוש בו שיש. ט"ס הוא וכצ"ל ויתלוש בשיניו ויחזירנו על השלחן:

הלכה ה

כי יחנן את קולו כו'. אסיפא דקראי סמיך דכתיב בתריה כי שבע תועבות בלבו והיינו שבע מדות דקחשיב הכא:

פרק ז

הלכה א

שואל כענין ומשיב כהלכה. חדא חשיב להו דאל"כ תמניא הוי אע"כ חדא נינהו וכמ"ש לעיל בשם מתני' דאבות ע"ש וגם מזה ראיה למ"ש לעיל:

הלכה ב

כל מי שיודע כו'. ר"ל מי שיודע עדות שזניתי יבוא ויעיד וכ"כ המ"כ במדרש רבה פרשת כי תשא דשם איתא נמי להך מאמר:

הלכה ג

איזהו מכבד כו'. במס' קדושין [לא:] איתא הכי גבי כיבוד אב ואם אבל הכא לא מיירי לעיל מכיבוד אב ואם. ואפשר דכי היכא דמצינו גבי כיבוד אב ואם דזהו קרי כיבוד ה"נ אמרינן גבי כבוד ת"ח:

הלכה ד

תני ר"ח יפה כו'. לכאורה קשיא רישא אסיפא דמרישא משמע דשתיקה יותר טובה לטפשים ומסיפא משמע איפכא ובאמת במס' פסחים ס"פ מי שהי' טמא לא מסיים בסיפא ואצ"ל לחכמים אבל בירושלמי דפסחים הגירסא כמו הכא וכתב שם ביפה מראה ליישב בשם בעל עין יעקב וז"ל דאין ה"נ דשתיקה תצדק יותר בטפשים אבל מה שאמר חכם יחשב יצדק יותר בחכמים והיות זה ג"כ בטפשים הוא חידוש שעם היות טפש יחשב לחכם מפני שתיקתו ע"כ אבל עדיין קשה לפ"ז הא דקתני הכא וכן אמר שלמה גם אויל מחריש כו' דלשון וכן לא תצדק דהא מילתא אחריתא היא. אכן מצאתי פי' נכון מאד על מאמר זה בספר בינה לעיתים דרוש ס"ג דף קס"ד ע"א וז"ל ולי אפשר כי הוא מהמבואר שאין דיבור כל האנשים שווים בנושאיהם כי כל אחד ידבר במה שמתעסק בענין פרטי מיוחד אליו לפי מלאכתו שהחכם ידבר בענייני חכמה ודעת והטפש ההמוני ידבר במילי דעלמא ודברי הבאי ואין ספק שיותר יצדק בדבורו מי הוא בעל מלאכת אותו הדיבור מזולתו שאינו מעניינו ולא נטה מטבעו אליו ועתה אמר ר"ח כי אפילו החכמים המדברים תמיד בדברי חכמה תהי' אצלם השתיקה יפה מאד שישתקו מלדבר בדברי חכמתם כפי הזמן והסיבה המתחייבת כן עם היות החכמה היא מלאכתם הפרטית וכ"ש לטפשים שנאות להם השתיקה מדבר חכמה שאין להם מבוא בה וכן תמצא ממש לשלמה ע"ה ששמר סדר זה עצמו ללמד ק"ו על השתקה דמי שאינו שייך באותו דבר ממי שהוא בעל אותה מלאכה כי אמר גם אויל מחריש שר"ל במלת

גם שאפי' האויל כשיחרש וישתוק מדברי הבאי שהם עסקי דבריו בייחוד יחשב לחכם ואצ"ל לחכם מחריש מדברי בטלה שאין זה מענין החכם וטבעו עכ"ל. ולפ"ז מיושב שפיר הלשון וכן אמר שלמה דהוי ממש דומה בדומה:

אויל מחריש. ט"ס הוא וכצ"ל גם אויל מחריש וכ"כ בקרא וזהו עיקר הלימוד כמ"ש בשם הבינה לעתים:

פרק ח

הלכה ב

והוי זהיר האעצך ט"ס הוא וכצ"ל והוי זהיר מן היועצך לפי דרכו:

הלכה ד

אם נבלת בד"ת. פירוש ששואל לרבו כל ספקותיו אע"פ שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו סופו להתנשא שעי"כ יודע להשיב דבר לשואליו וכ"ה בפרק הרואה (ברכות דף ס"ג ע"ב):

הלכה ז

כי דבר ה' בזה. מדכתיב לשון יחיד משמע דלא בזה רק דיבור אחד וכתיב בתריה ונכרתה. אמנם אין זה רק קצת סמך דבש"ס מוקמינן להאי קרא בכופר בעיקר דשקולה ככל התורה:

הלכה ח

כל שאין לו בושת פנים כו'. כבר פרשתי במס' כלה וע"ש:

הלכה ט

האוכל לפני אורח. נ"ל שצ"ל האוכל מלפני האורח כלומר שנוטל מחלקו של אורח ואוכל:

רמ"א הנוטל מלפניו כו'. בגמרא מדויקת מצאתי רמ"א אף הנוטל מלפניו ונותן לבן בעה"ב ר"ל גם זה מגונה משלשתן:

הלכה י

וכל הפוסל פסול פרשתי במס' ד"א רבה פרק קמא:

ארי"ע כך הי' כו'. כל המאמר קתני במס' שמחות פ"ד ושם פרשתי ותקנתי כל הטעיות שיש בזה המאמר:

אמרו להם למה בשעה. כצ"ל אמר מה בשעה שנתכוונתי לזכות ועיין בפ"ד במס' שמחות:

הלכה יא

מעביר מסוהב. מיותר הוא וכן מצאתי בגמרא מדויקת שכתוב הכי בתחלה מעביר המנעלים:

הלכה יב

הנכנס למרחץ. כבר פרשתי במסכת דרך ארץ קמא פרק י':

פרק ט

הלכה ז

ממלאך התשחורת. כן הגירסא בספר ר"ח ומפרש דהיינו מלאך המות שמשחיר פניו של אדם ובגמ' אחת מצאתי להדיא הגירסא כדי שתנצל מן מלאך המות:

פרק י

הלכה א

שבוע. שמיטה שבן דוד בא:

והמטרתי כו'. שיהא מעט מטר ויהא רעב במקום זה ושובע במקום אחר:

חצי רעב. שיהא רעב מעט ולא יהיה שובע בשום מקום:

ותורה משתכחת. מתוך שאין להם מה לאכול:

בששית קולות. יצאו קולות שבן דוד בא:

מלחמות. בין האומות לישראל כל זה מפרש"י דסנהדרין דף צ"ז וסוף מס' סוטה ובמס' סנהדרין פריך עלה רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן ולא אתא ומשני אביי בששי קולות ובשביעי מלחמות מי הוי ועוד כסדרן מי הוי:

ואנשי גליל ובגמרא גרסי' ואנשי גבול ופירש רש"י אנשי א"י:

כפני כלב. פירש רש"י שלא יתביישו זה מזה:

משתולל. מלשון שוטה יהא נחשב כשוטה:

ואין הבן מתבייש מאמו. בגמרא גרסי' ואין הבן מתבייש מאביו.

והיוקר יעות. פרש"י שלא יכבדו זה את זה היוקר כבוד ל"א מכובד שבהן יהא עוותן ורמאי:

והגפן לא תתן פריה כצ"ל הגפן יתן פריו והיין ביוקר וכ"ה בגמ' ופרש"י אע"פ שהגפן יתן פריו אפ"ה יהא היין ביוקר שלא יהא ברכה בפרי עצמו:

הלכה ב

טבא תלת ווי לחדא כו'. מאמר הוה אין לו שחר ולא מצאתי לשון זה לא בסנהדרין ולא בסוטה ונלפע"ד לפרש הכי דהנה שלשה תנאים המוזכרים למעלה המה הפליגו מאד מצרות רעות ורבות המתרגשות לבוא לעולם בעקבא דמשיח שר"ג הי' אומר בית ווער יהי' לזנות כו' ור' נהורא אומר נערים ילבינו פני זקנים כו' ור' נחמיה אומר עזות תרבה ומעתה פן יאמר אדם מה לי להתפלל ולצפה על משיח עז"א ר' יוסי אפ"ה טבא תלת ווי ר"ל טוב טוב היה לנו שיהא בעקבא דמשיח אע"פ שיהא תלתא ווי הנאמרים כאן בכל זאת טבא היא מחדא דאזלא ולא אתי כלומר אם יעבור שנה אחת ולא יבוא משיח זהו גדולה מכל הצרות ע"כ אם יתמהמה חכה לו:

הלכה ג

הגרע. אומן המקיז דם על שם שמגרע את הדם והטעם שאין מעמידן מהן פרנס מפורש בקידושין דף פ"ב משום דזילי אומנותיה והתם קחשיב הרבה בעלי מלאכות שאין מעמידין מהן מלך וכ"ג אבל הבנאי דקחשיב הכא לא קחשיב התם:

הלכה ד

יושבי כפרי'. ובמס' עירובין דף נ"ה גרסי' יושבי צריפים ופרש"י אנשי מקנה ובאמת אין צריכין להגיה בשביל זה דטעמא דמפרשים התם גבי יושבי צריפין שייך נמי ביושבי כפרים:

והולכי מדבריות. פרש"י ונשותיהן עמהן:

חייהן אינן חיים. שיש להן חיי צער והולכין בזרם ומטר מיהו ממונם אינן שלהן לא קתני התם בעירובין ואפשר ליתן טעם לגי' דהכא לפי שיושבים מאין חומה ואין להם עזר וסעד משכניהם ותמיד יש להן לדאוג שגנבים יבואו עליהן וישוללו כל אשר להן:

ובניהן אינן שלהן. בגמרא מפרש טעמא עולא אמר לפי שאין להן מרחצאות ופרש"י והולכין למקום רחוק לרחוץ ונשותיהן נזקקות למנאפיהן ור' יוחנן אמר מפני שמרגישין זה לזה בטבילה פרש"י שאין להן מקואות והולכין הנשים למקום רחוק וקוראה לחברתה ומרגישים השכנים בדבר ויש רשע רודף אחריהם ומתייחד עמהן:

הלכה ה

שכר כותבין. במס' פסחים דף נ' מפרש כותבי ספרים תפילין ומזוזות שגזרו עליהן שלא יתעשרו שאלולי כן לא היו כותבין:

מתורגמינן. העומד בשבתות לפני הדורש לפרש לציבור הדרשה וטעמא דמחזי כנוטל שכר שבת:

ממדינת הים. פרש"י משלח ספינותיו תמיד במקום סכנה ומפרש בגמ' דלאו כל יומא מתרחיש ניסא:

והנושא אשה כו'. בגמרא לא קחשיב זה אלא דקחשיב שכר יתומים:

פרק השלום

הלכה א

אבל שלמה כו'. כצ"ל וכן אמר שלמה אע"פ שמלכות הולכת ומלכות באה כו' ישראל לעולם קיימין וכן הוא בהדיא במדרש רבה ריש קהלת על הפסוק דור הולך ודור בא:

לא עזבן ולא מיעזבן. לא עזבן לעבר ולא יעזב אותן להבא וכן לא כלין לשעבר ולא יהא כלין להבא ומצינו לשון זה כמה פעמים במדרש רבה:

הלכה ב

נעשה הדין כו'. דאמת הוא שלא ישקרו איש בעמיתו ומכיון שנעשה הדין לאמיתו היינו אמת ומתוך כך יהא שלום בין איש לרעהו ועל מקומם יבואו בשלום:

הלכה ד

כי תראה כו'. דכי משמש בארבע לשונות וכל הנהו פסוקים משמשין בלשון אי ר"ל אם נזדמן לך המצוה צריך אתה לקיימו וכ"כ רש"י בריש מסכת ר"ה דכל הני כי משמשין בלשון אי. אבל גבי השלום כתיב בקש שלום שהוא לשון ציווי שמחוייב אתה לרדוף אחר השלום:

הלכה ה

שכן נתן הנביא כו'. כשבאה בת שבע לדוד להגיד לו כי אדוניה נמשח למלך והוא היה כמו לשון הרע על אדוניה ואפ"ה בא נתן הנביא ומילא דברי בת שבע לפי שהיה אדוניה בעל מחלוקת דכבר הבטיח דוד ליתן המלוכה לשלמה והוא היה רוצה ליטול כתר המלכות בחזקה:

הלכה ז

ולא אדכיר שום עקרה. כשדבר המלאך לאשת מנוח אמר לה הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן אבל כשדבר המלאך עם מנוח בעלה לא אמר לו שהיא עקרה אלא אמר לו מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר ולא שינה אלא מפני השלום וכן הוא בהדיא במדרש רבה פרשת צו ופרשת שופטים שרוב דברי פרק הזה מבוארים שמה:

הלכה ח

ולא מינות. במ״ר לא גרס ליה אלא ה״ג שם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות ולא מצות ריבות ולא מחלוקת וצריכין שלום דכתיב המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו וכצ״ל כאן וכל הגירסא דהכא משובשת:

מחזיק את זה. כצ״ל לא זה מזיק את זה:

עאכ״ו ר"ל עאכ״ו שצריכין בני אדם לעשות שלום וכ״ה במ״ר:

הלכה יד

שבשעת מלחמה אפי' בשעת מלחמה כשבאין על העיר להלחם אפ״ה צריכין לפתוח בשלום תחלה:

הלכה טו

תצד שלום. כצ״ל תצור שלום וכ״ה בקרא בישעיה:

הלכה יז

שנאמר ויצוו אל יוסף כו׳. הלשון דכאן קצר ומבואר יותר במ"ר פ׳ צו אמר רשב״ג גדול השלום שדברו הכתובים לשון בדויות בתורה כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו הד"ד כה תאמרון ליוסף אנא שא נא ולא אשכחן ביעקב דפקד כלום:

הלכה כ

ואומר למען אחי כו׳. כל זה מיותר וכצ״ל ואומר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום כו׳: